

22 лютого 2013 р. відбулася творча зустріч вчених-медиків ДУ “Інститут травматології та ортопедії НАМН України”, кафедри травматології і ортопедії Національного медичного університету ім. акад. О. О. Богомольця МОЗ України, кафедри дитячої хірургії, травматології і ортопедії НМУ ім. акад. О. О. Богомольця МОЗ України, НДСЛ “ОХМАТДИТ” МОЗ України та членів Київського осередку ВГО “Українська Асоціація ортопедів-травматологів”, присвячена пам’яті видатного вченого травматолога-ортопеда, одного із фундаторів Київського інституту травматології і ортопедії, фундатора клініки дитячої травматології і ортопедії цього інституту, фундатора Київської школи дитячих травматологів-ортопедів доктора медичних наук, професора Фруміної Ганни Єфремівни.

Доповідь про життєвий і творчий шлях Г.Є. Фруміної зробив видатний український вчений, дитячий ортопед-травматолог, член Американської Академії ортопедів-хірургів, член Міжнародного товариства хірургів ортопедів-травматологів (SICOT), заслужений лікар України, доктор медичних наук, професор А. П. Крись-Пугач.

Зі своїми спогадами про Г.Є. Фруміну виступили: проф. Є. Т. Скляренко, доктори мед. наук Я. Б. Куценок та М. І. Хохол, професори Я. С. Лезвинський та Г. В. Гайко.

Життєвий і творчий шлях доктора медичних наук, професора Фруміної Ганни Єфремівни

**ФРУМІНА
ГАННА ЄФРЕМІВНА
(1886–1959)**

Фруміна Ганна Єфремівна народилась у березні 1886 р. у м. Борисоглібськ Тамбовської губернії (нині — Воронежська обл., Росія) у сім’ї службовців.

Після закінчення гімназії навчалась на медичному факультеті Страсбурзького університету, який закінчила в 1911 р. У грудні того ж року Г.Є. Фруміна вступила в Петербурзький жіночий медичний інститут, після закінчення якого отримала, крім німецького, ще й російський диплом лікаря з відзнакою.

З 1914 р. Ганна Єфремівна працювала в медичних закладах м. Києва — ординатором госпіталю “Союз міст”, екстерном дитячої лікарні “Крапля молока”, екстерном хірургічної лікарні ім. Зайцевих.

У 1919 р. Г.Є. Фруміна разом зі своїм чоловіком І.О. Фрумінім почала працювати в “Будинку калічної дитини”, який у 1924 р. за їх участю був реорганізований у Всеукраїнський державний дитячий ортопедичний інститут, а в 1934 р. перейменований в Український науково-дослідний інститут ортопедії і травматології.

Базовою структурною частиною цих закладів, а надалі постійним підрозділом була клініка дитячої ортопедії та травматології, яку очолювала професор Г.Є. Фруміна з 1919 по 1941 р., з 1944 по 1959 р. У цьому закладі Г.Є. Фруміна пройшла шлях від ординатора до професора, керівника клініки дитячої травматології і ортопедії.

Видатний вчений, лікар-хірург

Ганна Єфремівна Фруміна була талановитим лікарем, хірургом, ученим і педагогом, відмінним лектором, невтомним наставником молоді. Вона внесла багато нового і цінного в різні розділи дитячої ортопедії — парези, паралічі, деформації після поліомієліту, клишоногість, кривошия, дитячий церебральний параліч, сколіотична хвороба та ін.).

Особливо слід визначити заслуги Г.Є. Фруміної в роботі проблеми лікування вродженого вивиху стегна. Вона блискуче оволоділа методикою консервативного лікування вродженого вивиху стегна за Лоренцом, а потім і вдосконалила її. Г.Є. Фруміна вперше в Україні і на теренах СРСР у 1948 р. виконала відкрите усунення вродженого вивиху стегна. Вона дуже рідко виконувала заглиблення вертлюгової западини у дітей і частіше виконувала остеопластичну реконструкцію даху суглобової западини за методом Ланца-Фруміної. У старших дітей та підлітків перед операцією відкритого усунення вивиху стегна успішно застосовувала попередній витяг.

Доцільно підкреслити, що в той період ще не виконувались коригуючі та вкорочуючі остеотомії стегнової кістки.

Результати консервативного і хірургічного лікування вродженого вивиху стегна, яке здійснювала Ганна Єфремівна, були дуже гарні.

Г.Є. Фруміна поглиблено працювала над одною з найважливіших проблем дитячої ортопедії — вродженим вивихом стегна у дітей і підлітків. Ця робота завершилась докторською дисертацією *“Відкрите вправлення вродженого вивиху стегна у дітей і підлітків”*, яку вона блискуче захистила у квітні 1950 р. У листопаді 1950 р. ВАК затвердила Г.Є. Фруміну у вченому званні професора.

Робота в госпіталях під час Великої Вітчизняної війни

Під час Великої Вітчизняної війни Г.Є. Фруміна була евакуйована у м. Алма-Ата, де працювала провідним хірургом-травматологом евакогоспіталів. У 1943–1944 рр. працювала завідуючою ортопедичного відділення у лікарні відновної хірургії для інвалідів Вітчизняної війни, одночасно виконувала обов'язки професора кафедри госпітальної хірургії Казахського медичного інституту.

У жовтні 1944 р. газета “Казахстанська правда” надрукувала велику статтю про діяльність блискучого хірурга Г.Є. Фруміної і її велике благородне серце.

Педагогічна робота

Г.Є. Фруміна була трудоголіком, для неї була характерна невгамовна працездатність, великі організаційні здібності, вона володіла прекрасною хірургічною технікою, була блискучим оратором. Це дало їй можливість поряд з роботою клініциста вести велику педагогічну діяльність.

З 1923 р. Ганна Єфремівна Фруміна працювала викладачем у київському Інституті удосконалення лікарів — спочатку на посаді асистента кафедри травматології і ортопедії, з 1936 р. — доцента, з 1937 р. виконувала обов'язки керівника кафедри, а з 1941 р. — була обрана завідуючою кафедри.

Ураховуючи заслуги Г.Є. Фруміної в наданні медичної допомоги дітям, Народний Комісаріат охорони здоров'я УРСР у березні 1936 р. присудив їй вчений ступінь кандидата медичних наук і наукове звання старшого наукового співробітника. У травні 1941 р. Г.Є. Фруміна була затверджена в званні доцента кафедри травматології і ортопедії Київського ДУУЛ.

Громадська діяльність

Крім лікарської, наукової і педагогічної роботи, Г.Є. Фруміна проводила велику громадську діяльність. Вона була заступником голови товариства травматологів-ортопедів і працівників протезної справи м. Києва і Київської області, членом правління Республіканського товариства травматологів-ортопедів, членом редакційної колегії журналу “Ортопедия травматология и протезирование”.

Г.Є. Фруміна була організатором дитячого профілактичного у м. Києві.

Створення Київської школи дитячих ортопедів-травматологів

З великою любов'ю і ентузіазмом Ганна Єфремівна проводила роботу з виховання молодих лікарських і наукових кадрів.

Талановитий вчений, педагог і лікар вона виховала цілу плеяду вчених ортопедів-травматологів.

Проф. Г.Є. Фруміна є фундатором Київської школи дитячих ортопедів-травматологів. Історія цієї школи починається в 1919 р. Її зародження безпосередньо пов'язане з іменами видатних ортопедів-травматологів, подружжям Г.Є. та І.О. Фрумiних, за ініціативи яких у Києві було створено “Будинок калічної дитини” для надання спеціалізованої допомоги дітям із захворюваннями та ушкодженнями опорно-рухової системи, який у 1924 р. був реорганізований у Всеукраїнський державний дитячий ортопедичний інститут, а в 1934 р. — Український НДІ ортопедії і травматології.

У цьому закладі з 1924 р. працював Б.С. Куценко, який у 1926 р. організував клініку кістково-суглобового туберкульозу. Б.С. Куценко є засновником Української школи фтизіоортопедів, блискучими представниками якої є І.П. Алексеєнко, І.Г. Талько, М.К. Панченко, І.П. Вернигора, О.Х. Степанська та ін.

У 1945 р. проф. Б.С. Куценко перейшов на роботу в Київський інститут туберкульозу ім. акад. Ф.Г. Яновського, у якому за ініціативи та підтримки директора інституту проф. А.С. Мамолата була організована клініка кістково-суглобового туберкульозу, яку очолив Б.С. Куценко.

Клініка кістково-суглобового туберкульозу в Київському інституті ортопедії і травматології функціонувала до 1966 р., коли після реструктуризації підрозділів інституту була реорганізована в клініку захворювань суглобів у дітей та підлітків.

Видатним учнем Ганни Єфремівни є проф. З.І. Шнейдеров, який очолив клініку дитячої травматології та ортопедії після того, як пішла у вічність Г.Є. Фруміна. Під керівництвом Ганни Єфремівни З.І. Шнейдеров захистив кандидатську і докторську дисертації з проблеми вродженого вивиху стегна.

Основним напрямком наукових досліджень клініки в цей період були: діагностика і лікування вродженого вивиху стегна, вроджених вад розвитку опорно-рухового апарату, сколіотичної хвороби, наслідків поліомієліту та ін. Уперше в країні була детально вивчена проблема торсії стегнової кістки та фронтальної інклінації кульшової западини. Було розроблено методику вимірювання проєкційних шийково-діафізарного кута та антеторсії за рентгенограмами та визначення справжніх величин цих кутів за допомогою спеціальних таблиць.

Співробітник клініки Я.Б. Куценко розробив методику консервативного лікування вродженого вивиху стегна шляхом функціонального витягу у вертикальній площині, з цієї проблематики згодом захистив докторську дисертацію.

Співробітник клініки Є.О. Рулла вперше в країні виконав реконструкцію кульшової западини методом остеотомії таза за Солтером і Хіарі та ацетабулопластики за Пембертоном.

Однією з кращих учениць Г.Є. Фруміної, її першим асистентом на операціях була Г.Т. Саченко (потім — Саченко-Лихвар). У 1952–1954 рр. працювала на посаді вченого секретаря інституту. Г.Т. Саченко-Лихвар була вдумливим клініцистом, активним хірургом, дбайливо ставилась до дітей, користувалась повагою у свого вчителя і колег. Галина Тихонівна розробила і вдосконалила пластичні операції при наслідках поліомієліту, дефектах кісток

та при вроджених вадах опорно-рухового апарату. Та найбільшу увагу вона приділяла сколіотичній хворобі — вивченню її патогенезу, розробці методів консервативного та хірургічного лікування. Г.Т. Саченко-Лихвар захистила докторську дисертацію *“Задній спондилодез у комплексному лікуванні тяжких форм сколіозу”* і протягом 1968–1978 рр. була керівником новоствореного відділу сколіозу.

Проф. Г. Т. Саченко-Лихвар була визначним дитячим ортопедом, вертебрологом, надзвичайно скромною і чуйною людиною.

Видатною ученицею Г.Є. Фрумїної була проф. Є. П. Меженіна, яка вперше в країні, після стажування в клініках Великобританії, застосувала генетичні дослідження в ортопедії. Були вивчені генетичні аспекти цілого ряду локальних і системних захворювань. Розроблено комплексну систему лікування та реабілітації дітей з вадами розвитку верхньої та нижньої кінцівки. В експерименті і клініці вивчено етіологію та патогенез вроджених вад розвитку хребта. Систематизовано та вдосконалено консервативне та хірургічне лікування дітей з дитячим церебральним паралічем. З цієї проблеми Є.П. Меженіна захистила докторську дисертацію.

Протягом 19 років Є.П. Меженіна була головним спеціалістом МОЗ України з дитячої ортопедії і травматології, здійснювала значну роботу з поліпшення дитячої ортопедо-травматологічної служби в Україні, підвищення кваліфікації кадрів дитячих ортопедів-травматологів, сприяла впровадженню в практику нових методів профілактики, діагностики та лікування ортопедичної патології у дітей.

Одним з видатних учнів Г.Є. Фрумїної є проф. О.В. Дольницький. Навчався в клінічній ординатурі при Українському інституті ортопедії і травматології (1955 р.), протягом 1955–1958 рр. працював ученим секретарем цього інституту. З 1958 р. О.В. Дольницький працював на кафедрі дитячої хірургії, травматології і ортопедії Національного медичного університету ім. акад. О.О. Богомольця.

У 1964 р. він заснував і очолив клініку дитячої ортопедії і травматології у складі Національної дитячої спеціалізованої лікарні “ОХМАТДИТ”, а в 1985 р. — відділення дитячої мікрохірургії на тій же базі — перший та єдиний на той час дитячий лікувальний заклад такого профілю в колишньому СРСР.

У 1976, уперше у світовій практиці, О.В. Дольницький застосував мікрохірургічні операції на плечовому нервовому сплетенні у малят при пологових (акушерських) паралічах верхньої кінцівки. За його участю вперше в Україні були виконані мікрохірургічні реплантації ампутованих кінцівок та їх сегментів у дітей, удосконалені методи лікування ішемічної контрактури верхньої кінцівки Фолькмана, застарілих ушкоджень периферичних нервів у дітей.

У 1996 р. йому присуджена Державна премія України в галузі науки і техніки *“За розробку й впровадження нових методів діагностики й лікування ушкоджень периферійної нервової системи, організацію спеціалізованої хірургічної допомоги в Україні”*.

Учень О.В. Дольницького проф. А.Ф. Левицький продовжує розвивати славні традиції свого вчителя.

Сьогодні А.Ф. Левицький — завідувач кафедри дитячої хірургії, травматології і ортопедії Національного медичного університету ім. акад. О.О. Богомольця. Він одним із перших в Україні застосував передовий метод лікування сколіозу у дітей за методикою Котрель–Дебюссі (передня та задня інструменталізація хребта). Як Головний дитячий ортопед-травматолог МОЗ України проф. А.Ф. Левицький плідно працює над поліпшенням діагностично-лікувальної допомоги дітям з патологією опорно-рухового апарату, утіленням нових технологій діагностики та лікування в практику.

Видатний внесок в розробку проблеми діагностики та лікування деформацій при інфекційному неспецифічному (ревматоїдному) поліартриті вніс учень Г.Є. Фрумїної проф. Є. Г. Складенко. Були вдосконалені і розроблені нові методи хірургічного лікування патології суглобів при цьому тяжкому захворюванні, налагоджена реабілітація дітей та підлітків у спеціалізованому санаторії *“Оздоровниця”* в Євпаторії. З проблеми діагностики та лікування ревматоїдного поліартрититу у дітей була захищена докторська дисертація (Г.Ф. Мартиненко), видана монографія.

За розробку проблеми інфекційного неспецифічного (ревматоїдного) поліартрититу у дітей та дорослих Є.Т. Складенко був удостоєний Державної премії України в галузі науки і техніки.

Клініка дитячої травматології та ортопедії завжди тісно і плідно працювала з відділом реабілітації інституту, тому що відновне лікування є важливим та заключним станом медичної реабілітації пацієнтів. Історія відділу реабілітації починається з перших днів заснування *“Будинку калічної дитини”*. Відділ реабілітації мав зал лікувальної фізкультури та механотерапії, учбові майстерні, світло-лікувальні кабінети. Відновне лікування включало також масаж і сухо-повітряні ванни.

Зал було оснащено спеціальним обладнанням для лікування сколіозу, кіфозу хребта, деформацій грудної клітки, маятникоподібними апаратами для відновлення рухів у суглобах. Усі ці апарати були одержані із-за кордону завдяки ініціативі керівника закладу проф. І.О. Фрумїна.

Відділ лікувальної фізкультури і фізичних методів лікування, який функціонував з 1953 р., у 1957 р. очолила учениця Г.Є. Фрумїної — проф. О.О. Путілова, яка приділяла величезну увагу роботі свого підрозділу. Олександра Олексіївна кожного тижня здійснювала обходи пацієнтів у клінічних відділах, слідувала за динамікою відновного лікування, контролювала роботу лікарів і середніх медичних працівників. За ініціативи і за її активної участі у Києві в 1968 р. створена школа-інтернат № 19 для лікування дітей зі сколіотичною хворобою, яка стала методичним центром країни з цієї проблематики. Під керівництвом проф. Г.Є. Фрумїної О.О. Путілова захистила докторську дисертацію з проблеми сколіотичної постави у дітей.

Учнями Г.Є. Фрумїної були професори О.М. Щербань, Є.П. Підрушняк, Й.Л. Деген.

Однією з найближчих учениць і помічниць А.Є. Фрумїної була Г.Я. Равицька, яка захистила кандидатську дисертацію *“Травматичні епіфізеолизи — механогенез, клініка, лікування та віддалені результати”*. Г.Я. Равицька

була майстерним хірургом, запропонувала і впровадила техніку радикальної операції на м'яких тканинах стопи при вродженій клишоногості з одного доступу по медіальній поверхні краю ділянки гомілковостопного і таранно-п'яtkового суглобів. Ця методика дотепер використовується у більшості дитячих ортопедичних клінік України.

Вона також розробила оригінальну техніку артропластики кульшового суглоба з нахилом проксимального кінця стегнової кістки та вправленням його у кульшову западину у дітей з патологічним вивихом стегна. Ця техніка згодом була модифікована (А.П. Кризь-Пугач, Я.Б. Куценко, Ю.М. Гук, патент ІА № 30 719) і використовується в клініці дотепер.

Учнями Г.Є. Фруміної були О.Г. Вайншенкер (лікування п'яtkової деформації стопи), М.С. Новік (лікування дітей з родовим паралічем верхньої кінцівки), П.П. Сердюк (подовження нижньої кінцівки при її вкороченні), Н.О. Биченко (лікування переломів у дітей), Л.Я. Чумак (лікування клишоногості у дітей), Є.І. Сапсай (лікування вродженої дисплазії кульшового суглоба у дітей).

З 1980 до 2006 р. клінікою керував д-р мед. наук, професор А.П. Кризь-Пугач (Крисюк).

Протягом цього часу дослідницька робота велась з таких наукових напрямків:

- 1) вплив несприятливих екологічних факторів на розвиток опорно-рухової системи;
- 2) дитячий травматизм (поширеність, рівень, причини, структура, соціальні наслідки та засоби його профілактики);
- 3) експертиза дитячої інвалідності внаслідок вроджених та набутих захворювань опорно-рухової системи;
- 4) розробка та вдосконалення засобів металоостеосинтезу у дітей та підлітків за допомогою накісткових пластинок та стержневих апаратів;
- 5) вроджені та набуті деформації верхніх та нижніх кінцівок;
- 6) вроджені та набуті псевдоартрози;
- 7) родові пошкодження опорно-рухової системи;
- 8) системні, диспластичні, рахітоподібні та пухлиноподібні захворювання скелета.

У результаті проведеної в цей період науково-дослідної роботи вивчено вплив несприятливих екологічних факторів на виникнення вроджених деформацій опорно-рухової системи (А.П. Кризь-Пугач, С.О. Гур'єв, В.Г. Климовицький); розроблена та впроваджена у практику концепція профілактики дитячого травматизму та експертизи дитячої інвалідності (А.П. Кризь-Пугач, Я.Б. Куценко, С.О. Гур'єв); удосконалені методи лікування над- і черезвиросткових переломів плечової кістки та осьових деформацій ліктвового суглоба (В.В. Веклич), вродженої та набутої криворукості (В.О. Фіщенко), вродженого вкорочення кінцівок (О.Л. Шадріна), вроджених псевдоартрозів (Ю.М. Гук), ниркової остеодистрофії (Т.А. Кінча-Поліщук), фіброзної дисплазії (О.Г. Садовенко), хрящової дисплазії (Р.В. Лучко), солітарних та аневризмальних кісткових кіст (М.Ф. Сивак), гігантоклітинної пухлини кісток у дітей (О.В. Васильєв), еозинофільної гранульоми (С.М. Марциняк), системних захворювань скелета (Є.П. Меженіна, О.Я. Сулова, А.П. Кризь-Пугач,

М.В. Мікіашвілі), родового паралічу верхньої кінцівки (А.П. Кризь-Пугач, В.О. Фіщенко), ортопедичних проявів нейрофіброматозу (Ю.М. Гук).

Установлені диференційовані показання й розроблена методика подовження кінцівок і корекції осьових деформацій шляхом остеотомії, кортикотомії або дистракційного епіфізеолізу з використанням апаратів Ілізарова і стержневих (А.П. Кризь-Пугач, О.Л. Шадріна, В.В. Веклич).

Удосконалені методи лікування епіфізеолізів і остеоепіфізеолізів (Ф.І. Бабич), внутрішньосуглобових переломів (В.В. Веклич), псевдоартрозів (А.П. Кризь-Пугач, Ю.М. Гук).

У цей період розпочато вивчення впливу несприятливих екологічних факторів довкілля на виникнення та перебіг вроджених та набутих захворювань опорно-рухової системи. (А.П. Кризь-Пугач, Я.Б. Куценко, С.О. Гур'єв, В.Г. Климовицький). Упроваджений неінвазивний метод ранньої діагностики — сонографія (Я.Б. Куценко, Г.Я. Вовченко, Ю.Ю. Дем'ян). Вперше в Україні створена лабораторія ультразвукового обстеження в ортопедії.

Під керівництвом та за ініціативи проф. А.П. Кризь-Пугача у 1993 р. вперше на терені СНД піднято проблему остеопенії та остеопорозу у дітей, розроблені принципи діагностики та схеми профілактики порушень структурно-функціонального стану кісткової тканини у дітей (Т.А. Кінча-Поліщук, О.Г. Гайко).

З 1997 р. співробітники клініки у співпраці з Інститутом проблем матеріалознавства НАН України ім. І.М. Францевича почали використовувати для заміщення дефектів кісток при пухлиноподібних диспластичних ураженнях та доброякісних пухлинах кісток синтетичний керамічний гідроксилатит "Кергал" (проф. В.А. Дубок) та остеопатит керамічний "Остап" (проф. Л.А. Іванченко). На основі фундаментальних та прикладних наукових досліджень встановлено закономірності перебудови різних видів керамічних імплантатів.

Для координації організаційно-методичної, лікувально-діагностичної та науково-дослідної роботи на базі клініки ортопедії та травматології дитячого віку створений Український центр ортопедії та травматології дитячого і підліткового віку (наказ МОЗ України № 84 від 05.05.1995 р.). Завданням центру були:

- 1) аналіз функціонування дитячої травматолого-ортопедичної служби;
- 2) розробка поточних та перспективних планів її розвитку;
- 3) науково-дослідні роботи з актуальних проблем дитячої ортопедії-травматології;
- 4) консультативна та лікувальна роботи в межах України;
- 5) надання висококваліфікованої ортопедо-травматологічної допомоги дитячому населенню країни;
- 6) розробка та впровадження досягнень науки та науково-медичних рекомендацій для поліпшення профілактики, діагностики та лікування хворих дітей;
- 7) підготовка висококваліфікованих кадрів з дитячої ортопедії та травматології.

За ініціативи центру в Україні практично кожен рік проводяться конференції дитячих ортопедів-травматологів (Вінниця, Алушка, Євпаторія та ін.), на яких роз-

глядаються найважливіші наукові проблеми організації, профілактики, діагностики та лікування дітей з пошкодженнями і захворюваннями опорно-рухової системи. На з'їздах ортопедів-травматологів проводяться секційні засідання дитячих ортопедів-травматологів. Клініка бере участь у міжнародних конференціях у Росії, Польщі, Угорщині, Австрії, Франції, США.

З 2007 р. клініку очолює д-р мед. наук, проф. Ю. М. Гук. Під його керівництвом виконано такі кандидатські дисертації: А. М. Зима *“Діагностика та ортопедичне лікування різних форм прогресуючої м'язової дистрофії”*; А. І. Чеверда *“Діагностика та лікування ортопедичних проявів СМГ”*; В. В. Стельмах *“Патологічна ламкість кісток (діагностика, клініка, лікування)”*; А. В. Рославцев *“Рецидиви аневризмальних кісток кісток”*.

Наукове сьогодення клініки пов'язано з дослідженням структурно-функціонального стану кісткової тканини у хворих з недосконалим остеогенезом, рахітоподібними захворюваннями, поліоссальною формою фіброзної дисплазії.

Будуть вдосконалені і розроблені нові методи лікування хворих з недосконалим остеогенезом, рахітоподібними захворюваннями, поліоссальною формою фіброзної дисплазії, синдромом Олбрайта, остеопорозом. Буде вдосконалений блокуючий інтрамедулярний остеосинтез, розроблені нові вітчизняні фіксатори для БЮС, у тому числі блокуючий фіксатор, що росте.

Київська школа дитячих ортопедів-травматологів розвивалась у тісному контакт і творчому співробітництві з іншими аналогічними школами України: Харківською — член-кор. АМН СРСР М. П. Новаченко, академік АМН СРСР і НАМН України проф. О. О. Корж, професори О. Я. Гончарова, М. С. Бондаренко, С. Д. Шевченко, С. О. Хмизов, О. І. Корольков, д-р мед. наук О. А. Мезенцев; Донецькою — професори Є. П. Меженіна, Т. Я. Усикова, В. Г. Климовицький; Одеською — професори М. Л. Дмитрієв, Л. В. Прокопова, Н. Г. Николаєва; Дніпропетровською — професори А. Д. Христинич, П. Т. Сягайло, В. А. Дехтяр.

Особисте життя

Чоловік Г. Є. Фруміної — проф. Ілля Осипович Фрумін (1876–1945) був видатним ортопедом-травматологом, який вперше в Україні організував медичну допомогу дітям-калікам, довів необхідність надання ортопедичної допомоги дітям в умовах великої лікарні, де б знаходилась амбулаторія для прийому хворих, стаціонарна клініка, школа та навчально-трудові майстерні.

Подружжя Фруміних ініціювало створення у м. Києві в 1919 р. “Будинку калічної дитини” для надання спеціалізованої допомоги дітям з ушкодженням та захворюваннями опорно-рухової системи. У 1924 р. заклад був реорганізований у Всеукраїнський державний дитячий ортопедичний інститут, у якому розроблялись методи лікування дітей з наслідками травм, поліомієліту,

вродженими вадами розвитку опорно-рухової системи, церебральним паралічем, кістково-суглобовим туберкульозом, гематогенним та посттравматичним остеомієлітом та ін. Проф. І. О. Фрумін розробив чітко аргументовану систему лікування кістково-суглобового туберкульозу залежно від віку (діти, підлітки, дорослі), у якій поєднувались як консервативні, так і хірургічні методи.

У 1934 р. цей заклад був перейменований в Український науково-дослідний інститут ортопедії і травматології.

Проф. І. О. Фрумін заклав надійний фундамент для подальшого розвитку ортопедо-травматологічної допомоги в Україні, у першу чергу дітям, і залишив по собі світлу пам'ять.

Життєвий шлях І. О. Фруміна завершився далеко від України — у Казахстані. Похований він на цвинтарі в м. Алмати. На надмогильному пам'ятнику висічені такі слова: “Пусть твое несгибаемое мужество всегда служит нам примером”.

Проф. Г. Є. Фруміна відійшла у вічність 9 лютого 1959 р., на 73 році життя, похована в Києві на Байковому цвинтарі.

У Г. Є. Фруміної було двоє синів: старший — Фрумін Григорій Ілліч (1908–1972) був видатним вченим у галузі електрозварювання, працював в Інституті електрозварювання ім. Є. О. Патона, доктор технічних наук, професор, лауреат Сталінської премії; молодший — Фрумін Ісидор Ілліч (1912–1984) був інженером. Обидва поховані на Байковому цвинтарі поруч зі своєю матір'ю.

За час існування клініки її співробітниками видано 25 монографій, 12 методичних рекомендацій, опубліковано понад 1600 наукових праць з актуальних проблем дитячої травматології та ортопедії.

Захищено 12 докторських і 34 кандидатських дисертацій.

На нові методи лікування, інструменти, апарати, які розроблені співробітниками клініки, отримано 30 авторських свідоцтв СРСР і патентів України.

Таким чином, клініка дитячої ортопедії і травматології ДУ “Інститут травматології та ортопедії НАМН України” від моменту свого створення і до сьогодні залишається одним з провідних закладів у своїй галузі як в Україні, так і за кордоном.

Вітчизняна дитяча і підліткова ортопедія і травматологія має славу минувшину, прекрасне сьогодення і гарні перспективи на прогресивний розвиток у майбутньому. Українські дитячі ортопеди-травматологи стоять на сторожі охорони здоров'я підростаючого покоління, яке буде продовжувати розбудову нашої величної Вітчизни — України.

Професор **А. П. Крись-Пугач**